

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงศักยภาพในการพัฒนากองทุนหมู่บ้านให้เป็นธนาคารหมู่บ้านของหมู่บ้าน บ้านป่าไผ่ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ โดยผู้ศึกษาได้นำแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาศึกษาและประมวลเนื้อหาออกมาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาครั้งนี้ ดังนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง

ชุมชน หมายถึงกลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกาะเกี่ยวกัน และมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติต่อเนื่องหรือมีอาชีพร่วมกันหรือประกอบกิจการที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือมีวัฒนธรรม ความเชื่อถือหรือความสนใจร่วมกัน

ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์ (2544) ได้สรุปความเข้มแข็งของชุมชนที่เน้นให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มสมาชิก ตัวองค์กร และการบริหารจัดการที่ก่อให้เกิดกิจกรรม ผลประโยชน์ เกิดเครือข่าย และอุดมการณ์ ดังนั้นสามารถแยกพิจารณาชุมชนเข้มแข็ง ได้ 3 ประการ คือ

1. พิจารณาถึงเฉพาะความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนหรือองค์กรชาวบ้าน ซึ่งมีบทบาทไม่มากนัก ในการเคลื่อนไหวภาคสาธารณะ เป็นเพียงความเคลื่อนไหวในระดับองค์กร กลุ่มของคน

2. พิจารณาความเป็นชุมชน เป็นลักษณะการรวมตัวที่หลากหลาย ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการในความร่วมมือ เป็น “ประชาสังคม” กล่าวคือ มีความร่วมมืออย่างกว้างขวาง หลากหลายเป็นพหุภาคี มีการสำนึกการพึ่งตนเอง และขยับประโยชน์จากเฉพาะกลุ่มสู่จิตสาธารณะ มากขึ้น

3. พิจารณาความเป็นชุมชนสาธารณะ เป็นสังคมของส่วนรวมที่ไม่ใช่การจัดการโดยภาครัฐหรือภาคทุนที่แสวงหาประโยชน์ ซึ่งองค์ประกอบที่ทำให้ชุมชนภาคสาธารณะมีความเข้มแข็ง ประกอบด้วยโครงสร้างพื้นฐานสาธารณะ และช่องทางการสื่อสาร กระบวนการที่สำคัญของชุมชนให้เกิดการสำนึกสาธารณะ (เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้) ภาวะการนำและผู้นำชุมชน กรอบ

แนวคิดหรือจินตนาการของคนในชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบัน สำนึกความเป็นชุมชนและการรู้จักแบ่งปัน

คณิศร ชุมณีโชติ (2542) ได้สรุปแนวคิดการจัดตั้งกลุ่มต้องประกอบด้วยบุคคลที่มีลักษณะต่าง ๆ ที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน เช่น แนวความคิด ทักษะคิด แรงจูงใจการปฏิบัติงานหรือค่านิยม เพื่อรวมกลุ่มกันทำกิจกรรม เป็นการตอบสนองความต้องการของตนเองทั้งในด้านสังคมและจิตวิทยา ซึ่งบุคคลจัดตั้งกลุ่มและเข้าร่วมกลุ่มเพราะเหตุผลในเรื่องผลประโยชน์ ซึ่งผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจกำลังได้รับความนิยมนำเป็นความหวังในภาวะวิกฤตสังคมปัจจุบัน

ประเวศ วัชชี (2540) กล่าวถึง ชุมชนว่ามีหลายแบบ ชุมชนไม่จำเป็นต้องหมายถึงคนกลุ่มใหญ่ มารวมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน แต่ความเป็นชุมชนสามารถให้คำจำกัดความได้คือ ความเป็นชุมชนนั้นอยู่ที่คนในชุมชนจำนวนหนึ่ง มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารกัน มีความเอื้ออาทรกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันกระทำการกิจต่าง ๆ

เสรี พงศ์พิศ (2531) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท ว่ามีกระบวนการพัฒนาที่สำคัญคือ

1. การให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมท้องถิ่นหมายถึงวิถีชีวิตซึ่งได้รับการถ่ายทอด ปรับเปลี่ยนมาตลอดระยะเวลาหลายร้อยปี หลายชั่วอายุคน โดยมีระบบคุณค่าทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมของตนเอง ซึ่งทำให้สังคมชนบทสามารถอยู่และพึ่งตนเองมาโดยตลอด การศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างรอบด้านและโดยที่ประชาชนมีส่วนร่วม ย่อมก่อให้เกิดสำนึกในคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ความภูมิใจและความเชื่อมั่นในตัวเอง การเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่เกิดขึ้นย่อมจะอยู่ในความควบคุมและการตัดสินใจของชาวบ้านได้มากยิ่งขึ้น

2. การค้นหาประสบการณ์ระดับชุมชนเพื่อยืนยันศักยภาพของภูมิปัญญาพื้นบ้าน แม้การเปลี่ยนแปลงสังคมยุคใหม่ จะก่อให้เกิดการครอบงำและเอารัดเอาเปรียบจนชาวบ้านสูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง และพึ่งตนเองได้น้อยลง ก็ยังมีบุคคล กลุ่มบุคคลและชุมชนอีกจำนวนไม่น้อย ซึ่งต่อสู้เพื่อความเป็นตัวของตัวเองอย่างมีทิศทางและจุดยืนที่มั่นคง ประสบการณ์เหล่านี้ นอกจากจะยืนยันศักยภาพของชนบท ยังเป็นบทเรียนที่มีคุณค่าอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่กำลังดิ้นรนแสวงหาทางเลือกใหม่ ประสบการณ์ในรูปแบบต่างๆ ในทุกๆ ด้านและทุกมิติมีอยู่ในทุกภาคของประเทศ ทั้งโดยการสนับสนุนของรัฐ เอกชนและสถาบันต่างๆ โดยเฉพาะที่ไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างเป็นทางการจากใครแต่ต่อสู้มาด้วยปัญญาของตนเองโดยแท้

3. การพัฒนาทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่เกิดจากสภาพที่เป็นจริงอดีตและปัจจุบันของสังคมไทย มิตติความรู้ในเรื่องท้องถิ่นทั้งอดีตและปัจจุบัน ได้ขยายออกไปทั้งแนวราบและแนวลึก และมาถึงจุดที่นักวิชาการและผู้เกี่ยวข้องกำลังพยายามสรุปแนวคิดทฤษฎีจากความรู้และประสบการณ์ดังกล่าว ให้เป็นแนวทางในการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ พัฒนาการดังกล่าวมิใช่การปิดกั้นการรับรู้ในระดับสากล หากเป็นการประสานท้องถิ่นกับสากลอย่างมีเอกลักษณ์ ไม่ถูกครอบงำและไม่ครอบงำ คุณภาพและเสมอภาพย่อมเป็นเงื่อนไขของเสรีภาพและเอกภาพ

4. ความร่วมมือของทรัพยากรบุคคลจากทุกระดับและวงการ ด้วยทัศนคติที่เปิดกว้าง ในจุดมุ่งหมายของการพัฒนาที่นำไปสู่การพึ่งตนเองของชาวชนบท ย่อมสามารถพบผู้คนในทุกวงการและทุกระดับอีกเป็นจำนวนมากที่มีความคิด ความตั้งใจ และดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในแนวคล้ายคลึงกันที่พร้อมจะให้ความร่วมมือและประสานงาน ขึ้นอยู่กับการสร้างเงื่อนไขที่เหมาะสมกับสภาพการณ์และสถานภาพของแต่ละบุคคล องค์กรสถาบันและกลุ่มแต่ละคนสังกัดอยู่ แม้ข้อจำกัดจะมีอยู่น้อย แต่หากมีความเคารพและศรัทธาต่อกันเป็นพื้นฐาน จุดร่วมย่อมพบได้และความร่วมมือกันย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้เสมอ

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527) ได้กล่าวถึงการจัดตั้งองค์กรประชาชน หรือกลุ่มชาวบ้านให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยสรุปมีดังนี้

1. ความสำเร็จขององค์กรประชาชน ต้องขึ้นอยู่กับว่ามีจำนวนผู้นำพอสมควรในชุมชน ที่มีความเข้าใจในเรื่องความสำคัญขององค์กรประชาชน และผู้นำเหล่านี้จะต้องมีความบริสุทธิ์ใจ ความซื่อสัตย์และความจริงใจต่อประชาชน

2. ความจำเป็นของการมีองค์กรประชาชน และสามารถดำเนินกิจกรรมได้ดี ก็ต่อเมื่อวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งองค์กรประชาชนแน่ชัดว่า ตั้งขึ้นมาเพื่อต่อสู้กับใคร และจะต้องรวมตัวกันต่อสู้เพื่อสมาชิกในเรื่องอะไร

3. ในระยะเริ่มต้นของการจัดตั้งองค์กรประชาชนต้องอาศัยผู้รู้ อาจจะเป็นประชาชนทั่วไป ผู้นำหรือบุคคลภายนอกที่เก่งและบริสุทธิ์ใจ เป็นผู้แนะนำและต้องได้รับการสนับสนุนเรื่อง การทำความเข้าใจกับสมาชิกผู้ก่อตั้งอย่างต่อเนื่องต่อไปอีกสักระยะหนึ่ง การช่วยเหลือด้านอื่นๆ มีความจำเป็นน้อยกว่าเรื่องการทำมาหากินวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการจัดตั้ง

4. การจัดตั้งองค์กรประชาชนในระดับหมู่บ้าน ให้มีความสามารถในการพึ่งตนเองได้ ต้องมีการจัดตั้งองค์กรระดับจังหวัด หรือหน่วยงานระดับจังหวัด ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงในด้านการติดต่อประสานกิจกรรมต่างๆ ที่เกินความสามารถขององค์กรที่จัดตั้งในระดับหมู่บ้าน

5. การจัดตั้งองค์กรประชาชนที่สำคัญต้องตรงกับความต้องการของชาวบ้าน คือองค์กรจัดตั้งเกี่ยวกับเศรษฐกิจ องค์กรด้านสังคมและศาสนา และการปกครอง ชาวบ้านได้มีการรวมตัวทำอยู่แล้ว และสามารถทำกันได้เลยเมื่อกิจกรรมเกิดขึ้น ราชการและหน่วยงานภายนอกไม่ควรเข้ามาแทรกแซงองค์กรด้านเศรษฐกิจ นอกจากการให้ความรู้ด้านบัญชีการเงิน การนำเข้าหรือประโยชน์ไปต่อให้มีการจัดตั้งกลุ่มมักล้มเหลว ผู้การทำความเข้าใจที่แท้จริงไม่ได้

สรุป ชุมชนที่เข้มแข็ง หมายถึงคนในชุมชนจำนวนหนึ่งไม่จำเป็นต้องมีจำนวนมากหรือน้อย มีการติดต่อสื่อสารกัน มีการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีลักษณะต่าง ๆ ที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน เช่น แนวความคิด ทศนคติ แรงจูงใจการปฏิบัติงานหรือค่านิยม เพื่อรวมกลุ่มกันทำกิจกรรม มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน และความเข้มแข็งของชุมชนจะเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มสมาชิก ตัวองค์กร และการบริหารจัดการที่ก่อให้เกิดกิจกรรม

2.1.2 ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation Theory)

เมธี พยอมยงค์ (2544) การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึงกระบวนการที่ส่งเสริมให้ประชาชนในระดับท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวาง โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพคนและการวางแผนพัฒนาที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขข้อเท็จจริงและความต้องการของประชาชน

จริยญา วงษ์พรหม (2536) กล่าวถึงความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาอยู่ที่ประชาชนในชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการอย่างเป็นอิสระ เน้นการทำงานในรูปของกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ของการเข้ามาร่วมอย่างชัดเจน พลังกลุ่มจะเป็นปัจจัยสำคัญทำให้งานพัฒนาต่างๆ บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย นอกจากนั้น การพัฒนาจำเป็นต้องมีการรวมพลังในลักษณะเบญจภาคี ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการและประชาชนเพื่อร่วมกันในการแก้ปัญหาของท้องถิ่น

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2531) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน ว่าเป็นกระบวนการ การดำเนินงาน รวมพลังประชาชน กับองค์กรของรัฐหรือองค์กรเอกชนเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยยึดหลักการว่าสมาชิกในชุมชนนั้นๆ จะต้องร่วมมือกันวางแผนและปฏิบัติงานเพื่อตอบสนองความต้องการหรือแก้ไขปัญหาของประชาชนในชุมชน นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของประชาชนครอบคลุมถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ตั้งแต่เริ่มต้นของการวางแผนไป จนถึงการลงมือปฏิบัติตามแผนและประเมินผลนั้นหมายความว่า การวางแผน

โครงการใดก็ตาม จะต้องเริ่มด้วยการปรึกษาหารือร่วมกัน เพื่อวิเคราะห์หรือชี้ชัด (Identify) ตัวปัญหาให้ได้ และประชาชนจะต้องร่วมกันจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและหาวิธีแก้ปัญหาที่เขาเห็นว่าเป็นไปได้จนถึงการลงมือปฏิบัติ การประเมินผลแล้วเสร็จ ก็เริ่มชี้ชัดปัญหาและวางโครงการใหม่เป็นวงจรอย่างนี้เรื่อยไป การที่ประชาชนจะกระทำสิ่งนี้ได้ เขาต้องได้รับรู้ หรือเข้าโครงการ

เจมส์ คี บีนทง (2527) ได้แบ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมไว้เป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุน และปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

สรุป การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึงกระบวนการ การดำเนินงาน ที่ส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนเองและร่วมมือหรือได้รับการสนับสนุนจากองค์กรของรัฐหรือองค์กรเอกชนเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยยึดหลักให้สมาชิกในชุมชนนั้นๆ มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การวางแผนดำเนินกิจการ การปฏิบัติงาน และการติดตาม ประเมินผลงาน สมาชิกในชุมชนนั้นๆ ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการอย่างเป็นอิสระ เน้นการทำงานในรูปของกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ของการเข้าร่วมอย่างชัดเจน พลังชุมชนจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สามารถตอบสนองความต้องการหรือแก้ไขปัญหาของสมาชิกในชุมชน รวมทั้งกิจกรรมที่ตั้งเป้าหมายไว้สามารถบรรลุผลสำเร็จตามที่ต้องการ

2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน

1) ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เป็นนโยบายของรัฐบาลซึ่งมี พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อเป็นการเสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเอง ของหมู่บ้านและชุมชนเมืองในด้านการเรียนรู้ การสร้างและพัฒนาความคิดริเริ่ม และการแก้ไขปัญหาและเสริมสร้างศักยภาพทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง โดยรัฐบาลจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง กองทุนละ 1 ล้านบาท พร้อมเสริมสร้างและพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้มีขีดความสามารถ ในการจัดระบบบริหารจัดการเงินกองทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชนเมืองกันเอง

ปรัชญา

1. เสริมสร้างสำนึกความเป็นชุมชนและท้องถิ่น
2. ชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคต และจัดการหมู่บ้าน และชุมชนด้วยคุณค่าและภูมิปัญญาของตนเอง
3. เกื้อกูลประโยชน์ต่อผู้ด้อยโอกาสในหมู่บ้าน และชุมชน
4. เชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน ราชการ เอกชน และประชาสังคม
5. กระจายอำนาจให้ท้องถิ่น และพัฒนาประชาธิปไตยพื้นฐาน

วัตถุประสงค์

1. เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้าน และชุมชนเมืองสำหรับการลงทุนเพื่อการพัฒนาอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้หรือเพิ่มรายได้ การลดรายจ่ายการบรรเทาเหตุฉุกเฉินและความจำเป็นเร่งด่วน และสำหรับการนำไปสู่การสร้างกองทุนสวัสดิภาพที่ดีแก่ประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชน
2. ส่งเสริมและพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้มีขีดความสามารถในการจัดระบบและบริหารจัดการเงินทุนของตนเอง
3. เสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของหมู่บ้านและชุมชนเมืองในการเรียนรู้การสร้างและพัฒนาความคิดริเริ่ม เพื่อแก้ไขปัญหาและเสริมสร้างศักยภาพ และส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในหมู่บ้านและชุมชนเมือง
4. กระตุ้นเศรษฐกิจ ในระดับฐานรากของประเทศรวมทั้งเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในอนาคต
5. เสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง

หลักการจัดสรรเงิน

คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองแห่งชาติมีหลักการในการจัดสรรเงินให้แก่กองทุนหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง ดังนี้

1. ความพร้อม ความสนใจ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง
2. ความพร้อมของคณะกรรมการกองทุน ที่เน้นความพร้อมของบุคคลทั้งในด้านความรู้ และประสบการณ์ในการบริหารจัดการกองทุน
3. ความพร้อมของระบบการตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงานของคณะกรรมการกองทุนโดยสมาชิก
4. ความพร้อมของการบริหารจัดการ ที่สอดคล้องและเกื้อกูลกัน ระหว่างกองทุนหมู่บ้านหรือชุมชนเมืองกับกองทุนอื่น ๆ ที่หน่วยงานราชการจัดตั้งขึ้นในหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง

2) กลไกและโครงสร้างในการบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

ระดับชาติ

1. คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง (กทบ.) มีหน้าที่กำหนดนโยบายแผนการดำเนินงาน
2. สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ในสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการ
3. คณะอนุกรรมการสนับสนุนการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านส่วนกลาง ประกอบด้วยผู้แทนกระทรวงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง สถาบันการศึกษา ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และตัวแทนประชาชนเป็นองค์ประกอบ มีหน้าที่ในการปฏิรูประบบราชการบูรณาการทำงานร่วมกันเพื่อสนับสนุนการทำงานของคณะอนุกรรมการติดตามและสนับสนุนการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านระดับจังหวัดและคณะกรรมการกองทุน
4. คณะอนุกรรมการที่เกี่ยวกับการเตรียมการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติโดยมีองค์ประกอบ 3 ฝ่าย คือ ภาคราชการ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เพื่อทำหน้าที่เกี่ยวกับการนำนโยบายของคณะกรรมการไปจัดทำเป็นแนวทางปฏิบัติ รวมทั้งกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง

ระดับจังหวัด

มีคณะกรรมการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านระดับจังหวัด ประกอบด้วย ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในจังหวัด สถาบันการศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และตัวแทนประชาชนทำหน้าที่ในการประเมินและเตรียมกองทุนหมู่บ้าน ติดตาม ตรวจสอบ สนับสนุนด้านวิชาการ และการจัดการแก่คณะกรรมการกองทุน รวมทั้งมีอำนาจ แต่งตั้งคณะกรรมการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านระดับอำเภอ

คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน

ประกอบด้วยตัวแทนของกลุ่ม และองค์กรประชาชนในหมู่บ้าน ซึ่งได้มาโดยวิธีการให้ชาวบ้านเลือกกันเองในหมู่บ้านตามระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2544 ข้อ 3 จำนวน 9 คน ไม่เกิน 15 คน โดยมีสัดส่วนชาย หญิงเท่าเทียมกัน

2.2 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แม้ไม่พบงานวิจัยใดที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการปรับเปลี่ยนกองทุนหมู่บ้าน ให้เป็นธนาคารหมู่บ้าน หรืองานวิจัยที่เกี่ยวกับธนาคารหมู่บ้าน เนื่องจากรูปแบบการปรับเปลี่ยนกองทุนหมู่บ้านเป็นธนาคารหมู่บ้าน ณ บ้านป่าไผ่กลางเป็นแห่งแรกของประเทศ ที่ได้ดำเนินการ แต่มีงานวิจัยอื่นที่มีลักษณะที่คล้ายกัน ดังนี้

กมลลักษณ์ ดิษยนันท์ (2545) ศึกษาถึงศักยภาพและปัญหาในการจัดการกองทุนหมู่บ้าน ในจังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงศักยภาพในการจัดการกองทุนหมู่บ้าน ศักยภาพของสมาชิกและชุมชน รวมถึงปัญหาและอุปสรรคในการจัดการกองทุนหมู่บ้านในจังหวัดเชียงใหม่ โดยผลการศึกษาพบว่า ศักยภาพในการจัดการกองทุนหมู่บ้าน เริ่มจากการมีส่วนร่วมของสมาชิก และชุมชน ตั้งแต่การรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน กำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง สมาชิก และคณะกรรมการส่วนใหญ่มีความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกองทุนฯ ในระดับดี รวมถึงการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจในการกำหนดระเบียบ ข้อบังคับของกองทุนหมู่บ้าน และร่วมปฏิบัติตามระเบียบที่ตั้งไว้ มีการสมัครเข้าเป็นสมาชิกมากกว่าครึ่งหนึ่งของครัวเรือนทั้งหมดในหมู่บ้าน ร่วมดำเนินกิจกรรมกองทุนร่วมกัน (เช่น การระดมทุน การถือหุ้น การฝากออมทรัพย์สัจจะรายเดือน) สมาชิกและคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านให้ความร่วมมือในการประชุมสม่ำเสมอ คณะกรรมการได้จัดทำรายงานการประชุม จัดทำบัญชีชี้แจงให้สมาชิกทราบเป็นครั้งคราว มีความ

โปร่งใสในการบริหารจัดการเงินกองทุนฯ และสมาชิกส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการจัดการกองทุนหมู่บ้านของตนเอง

จากผลการศึกษาเกี่ยวกับ ศักยภาพของสมาชิกและชุมชนพบว่า สมาชิกกองทุนหมู่บ้านส่วนใหญ่มีความรู้ในระดับปานกลาง จากการสนทนากลุ่มสรุปได้ว่า คณะกรรมการมีความรู้ในระดับปานกลาง สมาชิกและคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านมีส่วนร่วมในกองทุนหมู่บ้านในระดับปานกลางและดี ตามลำดับ

ปัญหาและข้อเสนอแนะในการจัดการกองทุนหมู่บ้านของสมาชิกและคณะกรรมการส่วนใหญ่ คือ เงินกองทุนไม่เพียงพอ ควรปรับเพิ่มให้เหมาะสมกับขนาดของหมู่บ้าน อัตราดอกเบี้ยสูง ระยะเวลาการกู้ยืมสั้นไป ควรปรับลดอัตราดอกเบี้ยและขยายระยะเวลาการกู้ยืมตามลักษณะโครงการ คณะกรรมการยังขาดเงินทุนในการบริหารจัดการและค่าตอบแทน ควรมีการจัดสรรเงินทุนในการบริหารจัดการค่าตอบแทนหรือเบี้ยเลี้ยงให้แก่คณะกรรมการให้เพียงพอเพื่อเป็นสิ่งจูงใจในการปฏิบัติงาน ควรจัดเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องมาดูแลช่วยเหลือเป็นระยะ ๆ ควรมีระยะเวลาในการศึกษาข้อมูลก่อนการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน และควรมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อขยายผลของกองทุนหมู่บ้าน เช่น ส่งเสริมอาชีพ และจัดหาตลาดผลผลิต เป็นต้น

นนทยา สุริมล (2546) ศึกษาถึงประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ตำบลม่วงน้อย อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน และปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของคณะกรรมการกองทุน รวมทั้งปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการปฏิบัติงานของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน โดยศึกษาจากประชากรที่เป็นคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านในตำบลม่วงน้อยทุกคน จำนวน 8 คณะ รวม 114 คน และกลุ่มตัวอย่างจากสมาชิกกองทุนที่กู้ยืม จำนวน 202 คน สมาชิกกองทุนที่ไม่กู้ยืมเงิน จำนวน 100 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้ แบบสอบถาม 3 ชุด สำหรับประชากร 1 ชุด กลุ่มตัวอย่าง 2 ชุด ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการใช้สถิติพรรณนา ด้วยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติวัดขนาดและทิศทางความสัมพันธ์ด้วย Pearson 's Correlation Coefficient และวิเคราะห์เปรียบเทียบด้วยค่า T-test

ผลการศึกษาสรุปได้ว่า คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ตำบลม่วงน้อย มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยผลการปฏิบัติงาน 83.02 หรือร้อยละ 86.48 งานที่มีการปฏิบัติมาก คือการเตรียมความพร้อมกองทุนหมู่บ้าน รองลงมาเป็นการดำเนินการให้กู้เงินกองทุนหมู่บ้าน และงานที่ปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลางเป็นเรื่องการติดตามดูแล ช่วยเหลือสมาชิก

กองทุน สำหรับความพึงพอใจของสมาชิกกองทุนต่อการปฏิบัติงานของคณะกรรมการกองทุนนั้น พบว่าสมาชิกกองทุนที่กู้ยืมเงินมีความพึงพอใจในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 96.75 หรือร้อยละ 77.4 โดยมีความพึงพอใจมากเรียงตามลำดับ คือการเตรียมความพร้อมกองทุนหมู่บ้าน การดำเนินการทำให้กู้ยืมกองทุนหมู่บ้าน และสุดท้ายการติดตามดูแล ช่วยเหลือสมาชิกกองทุน ส่วนสมาชิกกองทุนที่ไม่กู้ยืมเงินกองทุน มีความพึงพอใจในเรื่องการเตรียมความพร้อมกองทุน มีค่าเฉลี่ย 40.38 หรือร้อยละ 80.76

ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของคณะกรรมการ มีดังนี้

1. การรับรู้ข่าวสาร มีผลต่อความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยในการจัดการภายในกองทุนหมู่บ้าน และมีผลต่อการปฏิบัติงานของคณะกรรมการกองทุน
2. การศึกษา รายได้ ประสบการณ์การทำงาน และอาชีพ มีผลต่อความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน แต่ความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน ไม่มีผลต่อความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยในการจัดการภายในกองทุนหมู่บ้าน
3. ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยในการจัดการภายในกองทุนหมู่บ้าน มีผลต่อการปฏิบัติงานของคณะกรรมการกองทุน

ปัญหาในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน พบว่าเป็นปัญหาการขาดแคลนเครื่องมือและสถานที่ในการปฏิบัติงานกองทุนหมู่บ้าน จำนวนเงินกองทุนไม่เพียงพอต่อความต้องการของสมาชิกกองทุน ระยะเวลาการชำระคืนเงินกู้สั้นไป คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านบางรายยังไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน และการไม่ปฏิบัติตามระเบียบกองทุนหมู่บ้านของสมาชิกกองทุนบางราย

ปานทอง สุ่มมาตย์ (2547) ได้ศึกษาถึงการบริหารโครงการเชิงบูรณาการกองทุนหมู่บ้าน ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ เป็นการศึกษาโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กระบวนการบริหารโครงการหมู่บ้านในเชิงบูรณาการ ตลอดจนศึกษาประสบการณ์ในการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านของผู้ที่เกี่ยวข้องในระดับต่างๆ และศึกษาปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการบริหารเชิงบูรณาการ ผู้ศึกษาทำการศึกษาเฉพาะกองทุนหมู่บ้าน เขตอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ เลือกลงโดยการสุ่มแบบง่าย ประกอบด้วยคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน 9 หมู่บ้านใน 3 ตำบล คือ ตำบลแม่เหียะ ตำบลสุเทพ และตำบลป่าแดด และเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ได้แก่รองผู้ว่าราชการจังหวัดฝ่ายพัฒนาชุมชน พัฒนาการจังหวัด นายอำเภอเมืองเชียงใหม่ และพัฒนาการอำเภอ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยทบทวนเอกสารที่

เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์เจาะลึกเจ้าหน้าที่ภาครัฐ และทำการสนทนากลุ่มกับคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน

ผลที่ได้จากการศึกษาพบว่าหมู่บ้านที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้มีความแตกต่างกันในเรื่องของลักษณะประชากร ลักษณะทางกายภาพ จำนวนประชากร อาชีพและรายได้ของประชากร ผลการวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดการบริหารเชิงบูรณาการ พบว่าโครงการกองทุนหมู่บ้านเป็นโครงการที่เกิดขึ้นตามนโยบายของรัฐบาลพยายามที่จะใช้มิติทางสังคมในการบริหารทางการเงิน มีความพยายามในการจัดการการบริหารในรูปแบบการบูรณาการโครงการ ขั้นตอนของการเตรียมการไม่สามารถทำได้อย่างครอบคลุมและสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของระเบียบข้อบังคับที่ยังขาดความยืดหยุ่น การตั้งเป้าหมายเชิงผลลัพธ์เพียงอย่างเดียว และการสนับสนุนในเรื่องของทรัพยากรที่ไม่เพียงพอ อย่างไรก็ตามการดำเนินโครงการยังสามารถดำเนินไปได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องทั้งนี้เนื่องจากมีปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญคือ การเห็นคุณค่าของโครงการและการประสานสัมพันธ์ที่ดีในกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาประสบการณ์บริหารกองทุนหมู่บ้านของคณะกรรมการกองทุน พบว่าทุกหมู่บ้านมีประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกัน พบปัญหาและอุปสรรคที่ใกล้เคียงกัน แต่มีความแตกต่างกันในเรื่องของกลยุทธ์ที่ใช้จัดการกับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากในแต่ละหมู่บ้านมีปัจจัยเอื้อและปัจจัยที่ทำให้เกิดอุปสรรคน้อยแตกต่างกัน คณะกรรมการกองทุนให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีทัศนคติในเชิงบวกต่อนโยบายกองทุนหมู่บ้านของรัฐบาล ประสบการณ์ในการบริหารกองทุนของคณะกรรมการแสดงถึงพัฒนาการในการบริหารโครงการซึ่งแบ่งได้เป็น 3 ระยะ คือ ระยะวิกฤต ระยะแห่งการเรียนรู้ และระยะแห่งการพัฒนา มีข้อเสนอแนะที่น่าสนใจจากคณะกรรมการต่อระดับนโยบายเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาโครงการกองทุนหมู่บ้านให้ประสบความสำเร็จในอนาคต คือความยืดหยุ่นของระเบียบข้อบังคับ การประสานความร่วมมือระหว่าง ภาครัฐและชุมชน การเตรียมบุคลากรและลักษณะการจัดสรรเงินกองทุนในรูปแบบอื่น

ลินทร์ดารา ขยัน (2548) ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านของหมู่บ้านจี้เหล็กหลวง อำเภอแม่อรม จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การบริหารจัดการองค์กรของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านจี้เหล็กหลวง และเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านจี้เหล็กหลวง โดยสาเหตุที่เลือกศึกษาหมู่บ้านจี้เหล็กหลวงเนื่องจากหมู่บ้านนี้ได้รับมาตรฐานการบริหารจัดการกองทุนระดับที่ 1 (AAA) ซึ่งอยู่ในระดับดีมาจากคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านจี้เหล็กหลวง จำนวน 15 คน และสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน จี้เหล็กหลวง

จำนวน 200 คน วิธีการศึกษาใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนาในรูปของความถี่และค่าร้อยละ

ผลการศึกษาพบว่าคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านซีเหล็กหลวงมีจำนวน 15 คน เป็นเพศชาย 8 คน เพศหญิง 7 คน ได้มาจากการคัดเลือกของสมาชิกกองทุน ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในวัยกลางคน ประกอบอาชีพเกษตรกร โครงสร้างองค์กรประกอบไปด้วย ประธาน รองประธาน เลขานุการ เภรัญญิก ประชาสัมพันธ์ นายทะเบียน และผู้ตรวจสอบภายในเขต 1- 8 โดยคณะกรรมการมีการแบ่งแยกอำนาจหน้าที่กันชัดเจนตรงตามหลักการบริหารงานที่ดีและมีความสอดคล้องกับระเบียบของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ

ปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านซีเหล็กหลวงซึ่งประกอบด้วย ปัจจัยทางด้านการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการกองทุนและปัจจัยทางด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิกกองทุน ผลการศึกษาทางด้านคณะกรรมการพบว่า ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านอยู่ในระดับดีมากและมีความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ได้ดีมาก กล่าวคือสามารถที่จะออกกฎระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ของกองทุน มีการพิจารณาการให้กู้ยืมเงิน และมีการติดตามตรวจสอบการชำระเงินคืนของสมาชิก ทางด้านคุณสมบัติของคณะกรรมการพบว่าส่วนใหญ่เป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมในด้านการบริหารงาน ถึงแม้จะมีระดับการศึกษาไม่สูงแต่ก็มีความสามารถในการบริหารจัดการกองทุนเป็นอย่างดี มีความซื่อสัตย์ ยุติธรรม เสียสละเพื่อส่วนรวม และเป็นผู้ที่ประชาชนในหมู่บ้านให้ความเคารพ

ผลการศึกษาทางด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิกพบว่า สมาชิกส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในบทบาทของตนเองอยู่ในระดับสูง กล่าวคือ มีความรู้ความเข้าใจในระเบียบข้อบังคับของกองทุน มีการนำเงินกู้ไปใช้ตามวัตถุประสงค์ที่ขอกู้ มีการเข้าร่วมประชุม มีการชำระเงินคืนตามกำหนดเวลา และมีการใช้สิทธิตรวจสอบการทำงานของคณะกรรมการ

ความคิดเห็นของคณะกรรมการและสมาชิกกองทุนเกี่ยวกับการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านพบว่า มีปัญหาและอุปสรรคน้อยมาก ทั้งนี้เป็นเพราะทุกคนมีความรู้ความเข้าใจในหน้าที่ของตนเองและมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน คณะกรรมการและสมาชิกได้ร่วมแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมว่านโยบายกองทุนหมู่บ้านเป็นนโยบายที่ดีสามารถช่วยให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น พร้อมทั้งอยากให้มีการยกระดับกองทุนหมู่บ้านให้เป็นธนาคารหมู่บ้านต่อไป